

УДК 371.261

O'QUVCHILARNI TIMSS XALQARO BAHOLASH DASTURIDA KELTIRILGAN TOPSHIRIQLARNI BAJARISHGA TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Niyozov Qahramon Adashaliyevich

Namangan davlat universiteti Fiziologiya kafedrası o'qituvchisi,
Namangan shahri, O'zbekiston Respublikasi.

E-mail: nambilog@umail.uz

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o'quvchilarni TIMSS xalqaro baholash dasturida keltirilgan topshiriqlarni bajarishga tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: TIMSS, savodxonlik, kompetensiya, kontekst, bilim, ko'nikma, malaka, amaliy faoliyat, ijodiy faoliyat, mustaqil fikr yuritish, ijodiy fikr yuritish, ta'lim texnologiyalari.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются проблемы и пути их решения при подготовке учащихся к выполнению заданий, представленных в международной программе оценивания TIMSS.

Ключевые слова: TIMSS, грамотность, компетенция, контекст, знания, умения, навыки, практическая деятельность, творческая деятельность, самостоятельное мышление, творческое мышление, образовательные технологии.

ABSTRACT

This article discusses the problems and ways to solve them when preparing students to complete tasks presented in the international TIMSS assessment program.

Keywords: TIMSS, literacy, competence, context, knowledge, ability, skills, practical activities, creative activity, independent thinking, creative thinking, educational technologies.

So'nggi yillarda mamlakatda ta'lim-tarbiya tizimining sifati va samaradorligini oshirish, bog'cha tarbiyalanuvchilari, o'quvchi va o'quvchi yoshlarda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ta'lim tizimlari hamda ilm-fan sohasi o'rtasida yaqin

hamkorlik va integratsiyani, ta'limning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash borasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda¹.

2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturida joriy yilda 4- va 8-sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy fanlardan savodxonligini baholovchi TIMSS 2023 xalqaro baholash dasturida O'zbekiston ishtirokini ta'minlash vazifasi belgilangan.

TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) maktabda matematika va tabiiy fanlarni o'qitish sifatining xalqaro monitoringi bo'lib, ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan har to'rt yilda bir marta 4- va 8-sinf o'quvchilari o'rtasida o'tkaziladi. Ushbu dastur asosidagi tadqiqot turli davlatlardagi 4- va 8-sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy fanlardan tayyorgarlik darajasini baholashga qaratilgan.

4- va 8- sinflarda TIMSS 2023 bo'yicha fanlar mazmuni hamda kognitiv sohalarni baholashning maqsadli foizlari

4 - sinf

Kontent domenlari	Foizlar
Hayot haqidagi fan	45 %
Fizika fanlari	35 %
Yer haqidagi fan	20 %

8 - sinf

Kontent domenlari	Foizlar
Biologiya	35 %
Kimyo	20 %
Fizika	25 %
Yer haqidagi fan	20 %

Kognitiv domenlar	Foizlar	
	4 - sinf	8 - sinf
Bilish	40 %	35 %
Qo'llash	40 %	35 %
Mulohaza yuritish	20 %	30 %

TIMSS vaqt davomida talabalarning yutuqlari tendensiyalari haqida muhim ma'lumotlarni taqdim etadi.

1995 yildan beri TIMSS ma'lumotlari mamlakatlar uchun o'z ta'lim tizimi va siyosati bo'yicha dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilishda bebaho vosita bo'lib kelgan.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6-noyabrda “O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6108 sonli farmoni.

Mamlakatlar o'sish sur'atlarini o'lchash, ta'lim siyosati va o'quv dasturlari ta'sirini baholash va ularning natijalarini boshqa mamlakatlar natijalari bilan solishtirish uchun o'zlarining so'nggi natijalarini oldingi davrlar natijalari bilan solishtirishlari mumkin.

2019 yilda dunyoning 64 davlati TIMSS xalqaro baholash dasturida ishtirok etgan bo'lsa, 2023 yilda 70 ta davlat TIMSS 2023 da ishtirok etishni rejalashtirmoqda.

TIMSS yordamida o'quvchilarning ta'limiy yutuqlari: bilish, qo'llash, mulohaza yuritish baholanadi.

TIMSS tadqiqotlari 2019-yilga qadar qog'oz va raqamli shakllarda tashkil etib kelingan bo'lsa, 2023-yildan to'liq raqamli formatga o'tkaziladi. Bu esa o'quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo'yicha savodxonligini baholash bilan bir qatorda, mamlakatning zamon talablariga moslashishlariga hamda AKT tizimi rivojlanishining yana-da jadallashuviga turtki bo'ladi.

TIMSS topshiriqlari o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini real muammolarga qo'llash qobiliyatini o'lchash uchun mo'ljallangan. Vazifalar odatda ochiq bo'lib, o'quvchilardan tanqidiy fikrlashni va muammolarni ijodiy hal qilishni talab qiladi.

O'quvchilarni TIMSS topshiriqlariga tayyorlashda quyidagi asosiy muammolar yuzaga kelishi mumkin:

– Topshiriqlar o'quvchilar uchun notanish bo'lishi mumkin. O'quvchilar ilgari ochiq masalalar ustida ishlash imkoniyatiga ega bo'lmagan bo'lishi mumkin va ularni hal qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar turlari bilan tanish bo'lmashligi mumkin.

– TIMSS vazifalari qiyin bo'lishi mumkin. Vazifalar o'quvchilarning eng yuqori yutuqlarini o'lchash uchun mo'ljallangan va ular ba'zi o'quvchilar uchun juda qiyin bo'lishi mumkin. Bu umidsizlik va xavotirga olib kelishi mumkin va natijada o'quvchilarni qo'llaridan kelganicha harakat qilishdan qaytaradi.

– TIMSS vazifalari ko'p vaqt talab qilishi mumkin. Vazifalarni bajarish uchun bir necha daqiqa vaqt ketishi mumkin va o'quvchilar testdagi barcha topshiriqlarni bajarishga vaqtlari bo'lmashligi mumkin. Bu stress va xavotirga olib kelishi mumkin va bu o'quvchilarning eng yaxshi ishlashini qiyinlashtirishi mumkin.

O'quvchilarni TIMSS topshiriqlariga tayyorlashda yuqorida keltirilgan muammolarini hal qilish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish mumkin:

– O'quvchilarga ochiq masalalar ustida ishlash uchun ko'proq imkoniyat berish. Buni muntazam o'qitishga ochiq masalalarni kiritish yoki o'quvchilarga qo'shimcha amaliyot masalalarini berish orqali amalga oshirish mumkin.

– O'quvchilarga ochiq muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berish. Buni o'quvchilarni tanqidiy fikrlash, muammolarni ijodiy yechish, vaqtini samarali boshqarishga o'rgatish orqali amalga

oshirish mumkin.

– O‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish muhimdir. O‘quvchilar xato qilish mumkin emasligini bilishlari kerak va ular hamma narsani bilishlari kutilmaydi. O‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish orqali o‘qituvchilar TIMSS topshiriqlariga tayyorgarlik ko‘rishdagi qiyinchiliklarni yengishda yordam berishi mumkin.

O‘quvchilarni TIMSS topshiriqlariga tayyorlash bo‘yicha ba‘zi qo‘shimcha tavsiyalar:

– O‘quvchilarni TIMSS test formati bilan tanishtirish.
– O‘quvchilarga TIMSS topshiriqlariga o‘xshash amaliy masalalarni taqdim eting.

– O‘quvchilarga ochiq masalalarni yechishda zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam bering.

– O‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish.

Ushbu tavsiyalarga rioya qilish orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarga TIMSS testini eng yaxshi tarzda topshirishlariga yordam berishlari mumkin.

TIMSS topshiriqlarini bajarishga o‘quvchilarni tayyorlash uchun samarali usullar mavjud bo‘lib, ularga quyidagilar kiradi:

TIMSS tizimiga e‘tibor qaratish - TIMSS asoslari o‘quvchilar bilishi hamda matematika va tabiiy fanlardan ega bo‘lishi kerak bo‘lgan asosiy tushuncha, ko‘nikmalarni tavsiflovchi hujjatdir. TIMSS tizimiga e‘tibor qaratish orqali o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilarining TIMSS baholashlarida sinovdan o‘tadigan materialni o‘rganishlariga ishonch hosil qilishlari mumkin.

TIMSSga moslashtirilgan materiallardan foydalanish - Darsliklar, baholashlar va o‘quv resurslari kabi TIMSSga moslashtirilgan bir qancha materiallar mavjud. Ushbu materiallar o‘quvchilarga TIMSS baholash bo‘yicha sinovdan o‘tadigan materialni o‘rganishga va ularni test formatiga tayyorlashga yordam beradi.

TIMSS uslubidagi savollar bilan mashq qilish - TIMSS uslubidagi savollarni taklif qiluvchi bir qancha veb-saytlar va manbalar mavjud. Ushbu savollar bilan mashq qilish orqali o‘quvchilar TIMSS baholashlarida ko‘radigan savollar turlari bilan tanishishlari va ularga to‘g‘ri javob berishni o‘rganishlari mumkin.

Ijobiy ta‘lim muhitini yaratish - Ijobiy ta‘lim muhiti - bu o‘quvchilarning tavakkal qilish va xato qilishlarini qulay his qilishlari. Bunday muhitda o‘quvchilar o‘z o‘rganishlari bilan shug‘ullanishlari va qiyinchiliklarga qarshi turishlari ehtimoli ko‘proq.

Ushbu samarali usullardan foydalangan holda, o'qituvchilar o'z o'quvchilariga TIMSS imtihonlariga tayyorgarlik ko'rishlari va ularning matematika va tabiiy fanlar bo'yicha to'liq salohiyatiga erishishlari mumkin.

Yuqorida sanab o'tilgan usullardan tashqari, o'qituvchilar o'z o'quvchilariga TIMSSga tayyorgarlik ko'rishda yordam berishlari mumkin bo'lgan bir qator boshqa vazifalar ham mavjud. Bularga quyidagilar kiradi:

- O'quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo'yicha asosiy tushunchalarni yaxshi tushunishlariga ishonch hosil qilish.
- O'quvchilarga tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berish.
- O'quvchilarni qiziquvchanlikka va savol berishga undash.
- O'quvchilarga bir-biri bilan hamkorlik qilish va bir-biridan o'rganish imkoniyatini berish.
- Qo'llab-quvvatlovchi va qiyin bo'lgan o'quv muhitini yaratish.

Ushbu qadamlarni qo'yish orqali o'qituvchilar o'z o'quvchilariga TIMSS imtihonlarida va umuman matematika va tabiiy fanlar bo'yicha ta'limda muvaffaqiyat qozonishlariga yordam berishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda TIMSS xalqaro baholash dasturida keltirilgan topshiriqlarni bajarishga tayyorlashdagi muammolarni aniqlash va samarali ta'lim texnologiyalari hamda metodlardan foydalanish orqali ko'nikma va malakalarini rivojlantirish bugungi biologik ta'lim jarayonining ustuvor vazifasi bo'lib qolmoqda. Chunki, TIMSS xalqaro dasturida berilgan topshiriqlarning asosiy qismini ko'nikma va malakalarni baholashga doir topshiriqlar tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6-noyabrda "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108 sonli farmoni.
2. Niyozov Q.A., O'quvchilarni xalqaro baholash dasturlarida keltirilgan topshiriqlarni bajarishga tayyorlashda amaliy metodlardan samarali foydalanish. Qashqadaryo viloyat pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazida "Aniq va tabiiy fanlarni o'qitishda STEAM texnologiyasini qo'llash, xalqaro tajribalar, rivojlanish strategiyalari, intensiv usul va vositalari" mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. Qarshi. 26.04.2023 yil.

3. <https://tsbm.uz/> - Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi sayti.
4. <https://ziyonet.uz/> - Ta'lim portali.
5. <https://nambiolog.zn.uz> – Biologiya fani o'qituvchilari uchun metodik yordam sayti.
6. <https://timssandpirls.bc.edu/> - TIMSS & PIRLS xalqaro tadqiqot markazi.